

พลวัตแห่งอำนาจกับการเจริญสติ: การทบทวนจริยธรรมการเมืองผ่านมุมมอง พุทธปรัชญา

Power Dynamics and the Cultivation of Mindfulness: A
Reassessment of Political Ethics through a Buddhist Philosophical
Lens

¹พระใบฎีกาเนรมิตร ฐานวุฑโฒ (ทวีกสิกรรม) และ ²พระมหามุนตรี กพฺยาธิปติ (มีไหว)

¹Phrabaidika Neramit Thānvuddho (Thaweeakasikam)

and ²Phramaha Montree Kabyādhpati (Meewai)

^{1,2}นักวิชาการอิสระ ^{1,2}Independent Scholar

¹Corresponding author, e-mail: Neramits.kob@gmail.com

Received February 17, 2025; Revised March 9, 2025; Accepted: April 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดและการวิเคราะห์พลวัตแห่งอำนาจ (Power Dynamics) ในทางการเมือง ควบคู่กับการพิจารณาจริยธรรมการเมือง (Political Ethics) ผ่านมุมมองของพุทธปรัชญา โดยชี้ให้เห็นว่าการใช้อำนาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกฎหมายหรือสถาบันแต่เพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับ “สติ” (Mindfulness) และ “เจตนา” (Cetanā) ของผู้ใช้อำนาจด้วย บทความได้อธิบายถึงหลักการเจริญสติ (Satipaṭṭhāna) ในพุทธศาสนา และคุณค่าด้านเมตตาธรรม (Compassion) ซึ่งช่วยปรับพลวัตแห่งอำนาจให้เป็นไปอย่างมีจริยธรรม มีความโปร่งใส และมุ่งประโยชน์สาธารณะ นอกจากนี้ ยังนำเสนอกรอบแนวคิดในการประยุกต์ใช้สติในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดโยงกับจริยธรรม รวมถึงข้อเสนอด้านการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการใช้อำนาจอย่างมีสติในภาครัฐและสังคม สรุปได้ว่าการเชื่อมโยงการเจริญสติและจริยธรรมการเมืองจะสร้างสังคมที่ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบ โปร่งใส และการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นรากฐานของระบอบการเมืองที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: พลวัตแห่งอำนาจ; จริยธรรมการเมือง; พุทธปรัชญา; สติ; เมตตาธรรม

Abstract

This article examines power dynamics in politics alongside political ethics through a Buddhist philosophical lens, highlighting that the exercise of power is not determined solely by legal structures or institutions but also by the mindfulness (Sati) and intentions (Cetanā) of those who wield it. The paper elaborates on the principles of mindfulness (Satipaṭṭhāna) in Buddhism and the value of compassion

(Karunā) as key elements for fostering ethically conscious, transparent, and public-oriented power relations. It further proposes a conceptual framework for integrating mindfulness into policy-making processes, cultivating organizational culture grounded in ethical conduct, and offering research recommendations for advancing mindful governance in both the public and social spheres. In conclusion, the synergy between mindfulness practice and political ethics fosters a responsible, transparent, and dignity-respecting society, providing a foundation for a more sustainable political system.

Keywords: Power Dynamics; Political Ethics; Buddhist Philosophy; Mindfulness; Compassion

บทนำ

ในบริบทการเมืองร่วมสมัย สภาพแวดล้อมการบริหารรัฐและการต่อรองเชิงอำนาจมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จากการที่ผู้มีอำนาจและผู้แสวงหาอำนาจต่างมุ่งเน้นการรักษาผลประโยชน์ของตนและกลุ่มของตน (สมชาย สันติพิทักษ์, 2560) ส่งผลให้การแข่งขัน แย่งชิงอำนาจ และการแบ่งขั้วทางความคิดปรากฏอย่างชัดเจนในหลากหลายสังคมทั่วโลก ความเข้มข้นและรุนแรงของการต่อรองเชิงอำนาจดังกล่าว ไม่เพียงบั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมือง หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว (Garfield, 2015) มิติของปัญหาจึงมิได้จำกัดอยู่แต่ในกรอบของ “การช่วงชิงอำนาจ” หากยังเกี่ยวโยงกับประเด็นเชิงคุณธรรมและจริยธรรมอีกด้วย เมื่อผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ใช้อำนาจขาดการตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบและผลกระทบทางสังคม ความขัดแย้งและความอยุติธรรมจึงเกิดขึ้นโดยง่าย

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการเจริญสติ (Mindfulness) และหลักการในพุทธปรัชญาจึงได้รับการกล่าวถึงมากยิ่งขึ้นในฐานะเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการมองตนเอง มองผู้อื่น และมองโครงสร้างทางอำนาจอย่างเท่าทัน การเจริญสติมีรากฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการฝึกฝนจิตให้เกิดการรับรู้ปัจจุบันอย่างชัดเจน และลดอคติหรืออัตตาที่บดบังการใช้เหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) เมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายหรือปฏิบัติงานทางการเมืองเปิดโอกาสให้ “สติ” เข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการใคร่ครวญ อัตตาและความปรารถนาที่จะมีหรือใช้อำนาจโดยปราศจากขอบเขตย่อมลดลง อันจะส่งเสริมให้โครงสร้างการบริหารหรือดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตั้งอยู่บนหลักของเหตุผลและคุณธรรมมากขึ้น

ในท่ามกลางกระแสการเมืองที่แปรผันรวดเร็ว แนวทางการวิเคราะห์พลวัตแห่งอำนาจผ่านกรอบพุทธปรัชญาจึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึก นอกจากนี้จะมุ่งหวังให้เกิดการบริหารจัดการอำนาจอย่างเหมาะสมแล้ว ยังอาจนำมาซึ่งความเป็นธรรมและความไว้วางใจในระบบการเมือง อาศัยหลักการเจริญสติและการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ที่ตระหนักถึงกิเลส ความยึดมั่นถือมั่น และความไม่เที่ยงของทุกสิ่ง การบูรณาการแนวคิดเหล่านี้สามารถช่วยให้ผู้มีอำนาจ ผู้กำหนดนโยบาย หรือแม้แต่ประชาชนทั่วไป มีภูมิคุ้มกันทางความคิดมากขึ้น ไม่ถูกชักนำด้วยอำนาจทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่ให้ความสำคัญต่อส่วนรวมได้อย่างแท้จริง ด้วยเล็งเห็นความ

เชื่อมโยงดังกล่าว บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ ประการแรก เพื่อนำเสนอแนวคิด การเจริญสติที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างคุณค่าจริยธรรมในเวทีการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่โครงสร้างอำนาจไม่ได้มีเพียงศูนย์กลางเดียว หากกระจายตัวออกไปใน หลายภาคส่วนของสังคม (สมชาย สันติพิทักษ์, 2560) การนำหลักการทางพุทธปรัชญามาเป็นตัว ชี้นำจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทางการเมืองได้เข้าใจทั้งปัจจัยภายนอกและกลไกภายในจิตใจของตนเอง ควบคู่กันไป ประการที่สอง เพื่อกระตุ้นให้เกิดการทบทวนหลักคิดทางการเมืองผ่านมุมมองของพุทธ ปรัชญา ซึ่งมุ่งเน้นการ “รู้เท่าทันตนเอง” เป็นแกนกลาง โดยเชื่อว่าหากผู้ใช้อำนาจหรือผู้มีส่วนร่วม ทางการเมืองรู้เท่าทันตนเอง ก็จะนำไปสู่การบริหารจัดการอำนาจอย่างมีคุณธรรมและความ รับผิดชอบต่อสังคม

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอมุมมองพุทธปรัชญาในการพิจารณาสถานการณ์การเมืองปัจจุบัน ที่เต็มไปด้วยการแย่งชิงอำนาจและความขัดแย้งในหลากหลายรูปแบบเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กระตุ้นให้ เกิดการมองหาหนทางใหม่ในการจัดระเบียบ และการยกระดับคุณธรรมในแวดวงการเมือง แนวคิด การเจริญสติและหลักการในพุทธปรัชญา จึงมิได้จำกัดเพียงการพัฒนาจิตใจในมิติส่วนบุคคล แต่ยังมี ศักยภาพที่จะประยุกต์ใช้เพื่อปฏิรูปโครงสร้างและกระบวนการตัดสินใจในระบบการเมืองได้ หากผู้คน ในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืน

พื้นฐานทางแนวคิด: อำนาจ การเมือง และจริยธรรม

การทำความเข้าใจพลวัตของ “อำนาจ” ในบริบทการเมือง จำเป็นต้องย้อนกลับไปสำรวจ แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความหมายและคุณลักษณะของอำนาจ (Power) รวมถึงกรอบความคิด ด้านจริยธรรมการเมือง (Political Ethics) ในสังคมสมัยใหม่ อำนาจในทางการเมืองนั้นไม่เพียง กำหนดรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน หากยังเกี่ยวพันกับการจัดสรรทรัพยากร โครงสร้างทางสังคม และรูปแบบความชอบธรรมในการปกครอง เมื่อกล่าวถึงจริยธรรมการเมือง จึง หนีไม่พ้นที่จะต้องพิจารณาว่า การใช้อำนาจนั้นสอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรมและผลประโยชน์ สาธารณะหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขตและเป็นกลไกสำคัญในการรักษาความ เป็นธรรมในสังคม

1. อำนาจในมุมมองทางการเมือง “อำนาจ” (Power) ถือเป็นแกนหลักในการทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมอย่างลุ่มลึก นักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาต่างให้ คำอธิบายเกี่ยวกับอำนาจในแง่มุมที่หลากหลาย โดยมีเป้าประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงกลไกหรือ กระบวนการที่แต่ละกลุ่มหรือแต่ละบุคคลใช้อิทธิพลเหนือผู้อื่น อันส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของ ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง (Weber, 1978)

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ได้ให้นิยามของ “อำนาจ” ว่าเป็นความสามารถของบุคคลหรือ กลุ่มบุคคลในการกระทำให้อื่นปฏิบัติตามเจตจำนงของตน ไม่ว่าจะเกิดการขัดแย้งจากฝ่ายใดก็ตาม (Weber, 1978) ซึ่งชี้ให้เห็นมิติความสัมพันธ์ทางสังคมที่อำนาจจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ฝ่ายที่สั่งการกับฝ่ายที่ถูกสั่งการ ขณะที่มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) เสนอว่า อำนาจแทรกซึมอยู่ ในระดับปฏิบัติการของสังคมและดำเนินไปพร้อมกับองค์ความรู้ (knowledge) หรือวาทกรรม (discourse) ที่สังคมยอมรับในช่วงเวลานั้น ๆ (Foucault, 1980) ซึ่งหมายความว่า อำนาจไม่ได้จำกัด

อยู่เพียงในมือของสถาบันรัฐหรือผู้ปกครองเท่านั้น หากยังปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์เชิงวาทกรรมระหว่างปัจเจกบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ อีกด้วย

จากนิยามข้างต้น สามารถจำแนก “อำนาจ” ได้ออกเป็นหลายประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการเมือง ดังต่อไปนี้

1) อำนาจตามกฎหมาย (Legal Power) หมายถึง อำนาจที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายเกณฑ์หรือกฎหมายของรัฐ เช่น อำนาจในการบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจประเภทนี้จะดำรงอยู่ได้ด้วยความชอบธรรมที่กฎหมายรับรอง (Weber, 1978)

2) อำนาจทางสังคม (Social Power) หมายถึง อำนาจที่เกิดขึ้นจากบรรทัดฐาน คุณค่า (values) หรือโครงสร้างทางสังคม โดยผู้ที่ครอบครองทรัพยากร สถานะทางเศรษฐกิจ หรือทุนทางสังคมสูงกว่าย่อมมีโอกาสกำหนดทิศทางความคิดและพฤติกรรมของกลุ่มอื่นได้

3) อำนาจวาทกรรม (Discursive Power) อิงตามแนวคิดของฟูโกต์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า อำนาจไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้เพียงในสถาบันหรือกฎหมาย แต่แทรกซึมอยู่ใน “คำอธิบาย” “ความรู้” หรือ “วาทกรรม” ที่สังคมยอมรับและผลิตซ้ำ (Foucault, 1980)

การเปลี่ยนแปลงหรือ “พลวัต” (Dynamics) ของอำนาจในบริบททางการเมืองร่วมสมัยเกิดขึ้นสืบเนื่องจากหลากหลายปัจจัย เช่น การเพิ่มขึ้นของสื่อโซเชียลมีเดียทำให้ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและเข้าถึงข้อมูลได้อย่างกว้างขวางขึ้น ความเป็นโลกาภิวัตน์ที่เอื้อให้เกิดการไหลบ่าของวาทกรรมและคุณค่าจากต่างวัฒนธรรม ไปจนถึงบริบทความขัดแย้งด้านอัตลักษณ์ทางการเมือง (identity politics) ซึ่งล้วนส่งผลให้โครงสร้างอำนาจที่เคยมีเสถียรภาพเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกัน ผู้มีอำนาจทางการเมืองยังพยายามปรับตัวเพื่อคงไว้ซึ่งอิทธิพลและความชอบธรรมของตน ภายใต้การแข่งขันทางอุดมการณ์ที่เข้มข้นและสภาพสังคมที่มีความสลับซับซ้อน (Habermas, 1996)

ทั้งหมดนี้สะท้อนว่า การทำความเข้าใจ “อำนาจ” ไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงการศึกษาปัจจัยด้านสถาบัน (institutional) หรือการกำหนดบทบาทตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณามิติทางวัฒนธรรม สังคม และวาทกรรม รวมถึงกระบวนการสร้างและผลิตซ้ำความหมาย (meaning-making process) ซึ่งจะมามีบทบาทในการกำหนด “ใคร” เป็นผู้กุมอำนาจ และ “อย่างไร” ที่อำนาจดังกล่าวถูกนำไปใช้หรือถูกตั้งคำถามในที่สุด

2. จริยธรรมการเมือง: นิยามและกรอบความคิด การศึกษา “จริยธรรมการเมือง” (Political Ethics) มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างระบบการเมืองที่ยึดโยงกับคุณค่าความเป็นธรรมและผลประโยชน์สาธารณะ จริยธรรมการเมืองตามแนวคิดร่วมสมัยมักถูกมองว่าเป็นหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมที่กำกับพฤติกรรมของนักการเมืองและผู้บริหารรัฐ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ (accountability) และความชอบธรรม (legitimacy) ในกระบวนการใช้อำนาจ (Thompson, 1995) ในระบบสังคมประชาธิปไตย ความชอบธรรมของผู้ปกครองต้องได้รับการยอมรับจากพลเมือง ไม่ใช่เพียงการยอมรับจากฐานกฎหมายเท่านั้น แต่ยังต้องพินิจพิจารณาถึงเจตจำนงประชาชนและหลักการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

ในงานของโดเบล (Dobel, 1990) ระบุว่า “จริยธรรมการเมือง” หมายถึงระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่ให้กรอบว่าผู้มีอำนาจควรตัดสินใจและกระทำการอย่างไร เพื่อธำรงไว้ซึ่งประโยชน์สุข

ส่วนรวม (common good) และปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยที่เน้น “ฉันทามติ” (consensus) และ “ความโปร่งใส” (transparency) เป็นแกนกลาง ในสถานการณ์ที่สังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเต็มไปด้วยความซับซ้อน การมีกรอบจริยธรรมการเมืองจะช่วยให้ผู้ใช้อำนาจมีหลักยึดทางศีลธรรมและกระบวนการกำกับตรวจสอบ (checks and balances) ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการดำเนินนโยบายสาธารณะ

จริยธรรมการเมืองยังทำหน้าที่กำหนด “เส้นแบ่ง” ระหว่างการใช้อำนาจโดยชอบธรรมและการใช้อำนาจเกินขอบเขต นักวิชาการเช่น รอลส์ (Rawls, 2005) ชี้ให้เห็นว่า การใช้อำนาจใด ๆ ก็ตาม ควรถูกกำกับด้วย “หลักความเสมอภาค” และ “หลักความเป็นธรรม” หากผู้มีอำนาจกระทำการโดยขัดหลักดังกล่าว ย่อมเข้าข่าย “การใช้อำนาจเกินขอบเขต” ซึ่งรวมถึงการแสวงหาประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงสาธารณะ การปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออก หรือการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อให้ตัวเองและพวกพ้องได้เปรียบในทางการเมือง

นอกจากนี้ ในกรอบคิดของมาคิอาเวลลี (Machiavelli, 2006 [1532],) ได้ชี้ว่าผู้นำมีสิทธิในการใช้อำนาจเพื่อรักษาอำนาจรัฐ แต่ในสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่ แนวคิดดังกล่าวได้รับการขยายให้มีการคำนึงถึงขอบเขตทางจริยธรรมมากขึ้น กล่าวคือ ผู้นำไม่อาจใช้อำนาจของตนอย่างไร้ขีดจำกัดโดยขาดความรับผิดชอบต่อประชาชน เพราะอาจนำไปสู่เผด็จการหรือการกดขี่

ประเด็นทางจริยธรรมที่มักพบในทางการเมืองได้พบปัญหาดังต่อไปนี้

1) คอร์รัปชัน (Corruption) เป็นปัญหาที่สั่นคลอนศรัทธาของประชาชนต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและระบบรัฐ โดยเกิดจากการใช้อำนาจในทางมิชอบเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน อาทิ การรับสินบน การข่มขู่ หรือการโกงในโครงการสาธารณะ (Rose-Ackerman, 1999)

2) การสร้างภาพ (Image Politics หรือ Political Public Relations) แม้จะเป็นกลยุทธ์ทั่วไปในการสื่อสารทางการเมือง แต่เมื่อเกินขอบเขต เช่น บิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อโน้มน้าวความรู้สึกของประชาชนอย่างไม่สุจริต ก็ย่อมละเมิดหลักจริยธรรมการเมือง อันนำไปสู่การบิดเบือนข้อมูลข่าวสารและทำลายความน่าเชื่อถือของสถาบันทางการเมือง

3) การกดขี่ (Oppression) อาจปรากฏในรูปแบบการกีดกันสิทธิของบุคคลหรือกลุ่มผู้เห็นต่าง รัฐอาจใช้กฎหมายหรือมาตรการทางการเมืองในการปิดกั้นเสรีภาพ และลงโทษประชาชนที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐ ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนและบ่อนทำลายหลักการประชาธิปไตย

โดยสรุป จริยธรรมการเมืองเป็นกลไกทางคุณค่าที่เข้ามากำกับและควบคุมการใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อป้องกันมิให้ผู้ปกครองฉวยโอกาสหรือกระทำเกินขอบเขตด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือบิดเบือนเจตจำนงของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย นักการเมืองหรือผู้ใช้อำนาจจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และต้องยึดมั่นในคุณธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นของประชาชนและความชอบธรรมในการปกครองในระยะยาว

3. ความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจและจริยธรรมการเมือง การใช้อำนาจทางการเมืองเป็นหัวใจสำคัญในการกำหนดทิศทางและโครงสร้างสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบใดก็ตาม อำนาจที่ผู้นำหรือผู้ปกครองถือครองจึงเป็นสิ่งที่ควรถูกตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แน่ใจ

ว่าผู้มีอำนาจได้คำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะ และไม่ใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางที่ขัดต่อหลักจริยธรรมหรือความเป็นธรรมทางสังคม

ส่วนเหตุผลที่ทำให้อำนาจทางการเมืองมักถูกตั้งคำถามทางจริยธรรมประกอบด้วย

1) ความไม่เท่าเทียมในการถือครองอำนาจ การที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่า มักนำไปสู่การตั้งคำถามว่าผู้ถือครองอำนาจเหล่านั้นใช้อำนาจอย่างเป็นธรรมและชอบธรรมหรือไม่ (Lukes, 2005) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตยที่หลักเสมอภาค (equality) เป็นแกนสำคัญ ผู้คนย่อมคาดหวังว่าผู้มีอำนาจจะบริหารจัดการโดยยึดมั่นในผลประโยชน์ส่วนรวม มิใช่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อพวกพ้องหรือเพื่อวาระทางการเมืองที่ขัดกับเจตจำนงของประชาชน

2) มิติทางศีลธรรมในการใช้อำนาจ อำนาจนั้นเชื่อมโยงกับมิติทางศีลธรรม เนื่องจากกระทบต่อคุณค่าและสิทธิเสรีภาพของประชาชน โทมัส ฮอบส์ (Hobbes, 1651/1998) และ จอห์น ล็อก (Locke, 1690/2003) ต่างเน้นย้ำว่ารัฐมีหน้าที่คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของพลเมือง เมื่อผู้ปกครองไม่อาจดำรงซึ่งคุณค่าดังกล่าว หรือใช้อำนาจเกินขอบเขตของสัญญาสังคม (social contract) ย่อมเกิดคำถามทางจริยธรรมว่าผู้ถือครองอำนาจได้ละเมิดหลักการพื้นฐานด้านความยุติธรรมหรือไม่

3) การขาดความโปร่งใสและตรวจสอบได้ การใช้อำนาจทางการเมืองโดยไม่มีระบบตรวจสอบและถ่วงดุล (checks and balances) มักถูกตั้งคำถามทางจริยธรรมเป็นพิเศษ เพราะเมื่อปราศจากความโปร่งใส ย่อมเปิดช่องให้เกิดการใช้อำนาจในทางมิชอบ การคอร์รัปชัน หรือการเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้อง (Rose-Ackerman, 1999)

ขณะที่ผลกระทบของการขาดจริยธรรมต่อการใช้อำนาจ: ความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในสังคม จะพบได้ผ่านประเด็นเหล่านี้

1) การเพิ่มขึ้นของความเหลื่อมล้ำ เมื่อผู้มีอำนาจขาดจริยธรรมและละเลยการคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคม มักส่งผลให้ทรัพยากรถูกรวมศูนย์อยู่ที่กลุ่มอำนาจหรือนักการเมืองระดับสูง นำไปสู่ความแตกต่างด้านโอกาสและรายได้ระหว่างประชาชนในสังคม (Habermas, 1996) ความเหลื่อมล้ำนี้สามารถขยายวงกว้างได้เรื่อย ๆ จนทำให้ความขัดแย้งทางชนชั้นและความไม่พอใจต่อผู้มีอำนาจเพิ่มขึ้น

2) การก่อให้เกิดความขัดแย้งและความไม่ไว้วางใจ (mistrust) ในสถาบันการเมืองหากผู้นำหรือผู้บริหารประเทศใช้อำนาจโดยขาดความชอบธรรม ย่อมบั่นทอนศรัทธาของประชาชนต่อระบอบการเมืองและสถาบันต่าง ๆ ในรัฐ (Della Porta, 2000) การไม่ไว้วางใจนี้อาจนำมาสู่การประท้วง การต่อต้านทางการเมือง และความแตกแยกทางสังคม ขณะเดียวกัน หากภาครัฐไม่เร่งแก้ไขหรือคืนความเป็นธรรม อาจก่อให้เกิดวงจรความขัดแย้งที่บั่นทอนเสถียรภาพของสังคมและเศรษฐกิจ

3) การบิดเบือนกระบวนการประชาธิปไตย การใช้อำนาจโดยไร้จริยธรรมยังรวมถึงการแทรกแซงกลไกประชาธิปไตย เช่น การซื้อเสียง การข่มขู่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง หรือการสกัดกั้นฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง (Nye, 1997) ส่งผลให้กระบวนการเลือกตั้งหรือการตัดสินใจเชิงนโยบายไม่เป็นไปตามหลักความโปร่งใสและเสมอภาค เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักการประชาธิปไตยที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะถูกบั่นทอนลง

โดยสรุป การใช้อำนาจทางการเมืองเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับประเด็นจริยธรรมในหลายมิติ ทั้งในมิติการกำกับตรวจสอบ (accountability) การกระจายทรัพยากร (distributive justice) และการ

ปกป้องเสรีภาพของประชาชน (liberty protection) หากขาดจริยธรรมเป็นเครื่องคอยควบคุม ผู้มีอำนาจอาจใช้ตำแหน่งหน้าที่ไปในทางที่เอื้อประโยชน์ให้ตนเองหรือกลุ่มพวกพ้อง จนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งที่ร้ายลึกในสังคม การวางกรอบจริยธรรมการเมืองให้มั่นคงและตรวจสอบได้จึงเป็นกลไกสำคัญในการธำรงระบอบประชาธิปไตยและความเป็นธรรมทางสังคมอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่องสติในมุมมองพุทธปรัชญา

การทำความเข้าใจปรัชญาพุทธในมิติทางการเมืองและสังคม จำเป็นต้องสำรวจรากฐานการปฏิบัติและหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สติ” (Mindfulness) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการปลุกฝังคุณธรรมภายใน และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสมาธิและปัญญาในวิถีปฏิบัติพุทธธรรม หัวข้อในส่วนนี้จึงมุ่งอธิบายแนวความคิดพื้นฐานของการเจริญสติ (Satipaṭṭhāna) อันเป็นเครื่องมือในการฝึกจิตและส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีความตระหนักรู้อย่างต่อเนื่องในปัจจุบันขณะ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสมาธิและก่อให้เกิดปัญญาที่สามารถประยุกต์ใช้ในมิติต่าง ๆ ของชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“สติ” (Pāli: Sati) เป็นศัพท์ในคัมภีร์พุทธศาสนาที่มักแปลเป็นภาษาไทยว่า “ความระลึกรู้” หรือ “การระลึกได้” ในความหมายกว้าง สติคือภาวะจิตที่สามารถรับรู้สภาวะแห่งตนเองในปัจจุบันขณะ (present moment) อย่างไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรืออคติ (Nyanaponika Thera, 1962) แนวคิดเรื่องสติจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการจำสิ่งต่าง ๆ ได้เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสามารถในการมองเห็นสภาวะธรรม (phenomena) ตามความเป็นจริง โดยปราศจากการปรุงแต่งทางอารมณ์หรือทัศนคติที่บิดเบือน ในบริบทพุทธศาสนา สติจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการพัฒนาจิตให้สงบและแจ่มชัด เพื่อนำไปสู่การเห็นแจ้ง (Insight) และการหลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด

การกล่าวถึง “สติ” (Mindfulness) ในมิติของพุทธปรัชญานั้นไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการระลึกรู้หรือรับรู้อย่างเป็นกลางเท่านั้น หากยังเชื่อมโยงกับ “เมตตา” (Compassion) ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในการขัดเกลาจิตใจให้เปี่ยมด้วยความปรารถนาดีและกรุณาต่อผู้อื่น การพัฒนาจิตให้มีสติและเมตตาควบคู่กันจึงเป็นแนวทางสำคัญที่พุทธศาสนาใช้ในการลดทอนความเห็นแก่ตัวและความยึดมั่นที่อาจก่อให้เกิดทุกข์ในสังคม

ในบริบทพุทธปรัชญา “สติ” (Sati) คือความระลึกรู้อย่างลึกซึ้งถึงสภาวะของตนเอง ทั้งกายและจิตในปัจจุบันขณะ (Bhikkhu Bodhi, 2011) แม้ว่าสติจะทำหน้าที่ให้เราติดตามดูจิตได้อย่างเป็นกลาง แต่หากปราศจาก “เมตตา” (Mettā) และ “กรุณา” (Karunā) การรับรู้ที่นั่นอาจกลายเป็นเพียงการตระหนักรู้ที่ไม่อาจคลี่คลายความยึดมั่นหรือลดอัตตาลงได้ (Payutto, 1998) พุทธศาสนาจึงเน้นว่าการมีสติในทุกอิริยาบถ ควรผนวกด้วยเจตนาที่จะเกื้อกูลผู้อื่น ผ่านคุณสมบัติของเมตตาและกรุณา ในทางปฏิบัติ การฝึก “เมตตาภาวนา” (Loving-kindness Meditation) ควบคู่กับ “สติปัฏฐาน” มีจุดมุ่งหมายให้ผู้ฝึกพัฒนาความรู้สึกปรารถนาดีต่อสรรพสิ่ง รวมถึงฝึกมองเห็นผู้อื่นด้วยท่าทีที่กรุณาและเป็นมิตร (Salzberg, 2011) การตระหนักรู้และเห็นใจผู้อื่นเช่นนี้จะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติสามารถปล่อยวางอคติ ลดความโกรธเกลียด หรือความต้องการครอบครองที่อาจเกิดขึ้นในจิตใจ

อีกแง่มุมหนึ่งที่ตอกย้ำความสัมพันธ์ของ “สติ” และ “เมตตา” คือหลัก “ปัจจุสมุปบาท” (Patīcasamuppāda) หรืออาจเรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” (ความเป็นเหตุปัจจัย) ซึ่งเป็นหลักการ

พื้นฐานของพุทธปรัชญาที่อธิบายว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเพราะอาศัยปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน (Nyanaponika Thera, 1962) กล่าวคือ ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยลำพังและอิสระอย่างแท้จริง เมื่อเข้าใจหลักปฏิจจนสมุปบาท ผู้ปฏิบัติย่อมตระหนักว่าการกระทำ คำพูด หรือแม้แต่ความคิดของตนมีผลสะท้อนหรือส่งอิทธิพลต่อผู้อื่นและโลกภายนอกอยู่เสมอ การมีสติระลึกถึงเช่นนี้จึงมักตามมาด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติเห็นว่าตนและคนรอบข้างต่างพึ่งพาอาศัยกันทางกายและทางจิต ก็เกิดความปรารถนาดีไม่ยากให้ใครได้รับทุกข์ (Dalai Lama, 2005) การเข้าใจเหตุปัจจัยและความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งผ่านหลักปฏิจจนสมุปบาท จึงช่วยกระตุ้นสำนึกของความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม อีกทั้งยังลดความเห็นแก่ตัวหรือการยกตนเป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

สรุป การมี “สติ” แบบพุทธมิใช่เพียงการหยุดอยู่ในการระลึกถึงสถานการณ์ปัจจุบันเท่านั้น หากแต่สัมพันธ์โดยตรงกับเจตนาที่จะดำรงชีวิตด้วยความเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตรอบข้าง หลัก “ปฏิจจนสมุปบาท” ยังตอกย้ำว่าสิ่งต่าง ๆ ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยอันซับซ้อนและเชื่อมโยงถึงกันเสมอ เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถรวม “สติ” เข้ากับ “เมตตา” ภายใต้อารมณ์คิดเรื่องความเชื่อมโยงนี้ ย่อมส่งเสริมให้เกิดการใช้ชีวิตที่สมดุลและเกื้อกูลกันในระดับบุคคลและสังคมอย่างยั่งยืน

ขณะที่การพิจารณาสติในหลักจริยธรรมในพุทธศาสนาเน้นให้ความสำคัญกับ เจตนา (Cetanā) เป็นหัวใจหลักของการพิจารณาคุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำ กล่าวคือ การกระทำจะดีหรือเลวในมิติทางจริยธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาที่อยู่เบื้องหลัง (Payutto, 1998) หากผู้กระทำมีเจตนาเกื้อกูลปรารถนาดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ย่อมเป็นการกระทำที่จัดอยู่ในขอบเขตของความดี (kusala) ในทางกลับกัน หากเจตนาอิงอยู่บนความโกรธ เกลียด หรือโลภ ก็ถือว่าขาดคุณธรรมและจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นโทษทั้งต่อตนเองและสังคมในวงกว้าง

ในแง่ของพุทธจริยศาสตร์ การกระทำที่ถือว่า “มีศีลธรรม” จะต้องตั้งอยู่บนเจตนาบริสุทธิ์หรืออย่างน้อยก็เจตนาที่ไม่ทำร้ายผู้อื่น ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบทางจิตใจมากกว่าการยึดกฎเกณฑ์หรือบทบัญญัติที่ตายตัว (Keown, 1992) หลักการดังกล่าวแตกต่างจากบางแนวคิดจริยธรรมแบบตะวันตกที่อาจเน้นผลลัพธ์ (consequentialism) หรือเน้นหน้าที่ (deontology) เป็นสำคัญ สำหรับพุทธศาสนา การดูที่เจตนาเป็นประเด็นแรกจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการตัดสินว่าการกระทำดังกล่าวจะให้คุณหรือให้โทษ

แม้ว่าเจตนาจะเป็นแกนหลักในการกำหนดมิติทางจริยธรรม แต่กระบวนการตระหนักรู้และประเมินว่าเจตนาเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือโทษ อาศัย “สติ” (Mindfulness) เป็นเครื่องมือสำคัญ (Bhikkhu Bodhi, 2011) การมีสติจะทำให้ผู้ปฏิบัติตรวจสอบเจตนาของตนเองอย่างใกล้ชิด ว่าเกิดจากความโลภ โกรธ หลง หรือประกอบด้วยความเมตตาและความปรารถนาดีต่อผู้อื่น

1) สติในการตัดสินใจ สติช่วยให้เราแยกแยะได้ว่า ขณะนั้นเราอยู่ในภาวะอารมณ์ใด และกำลังตัดสินใจด้วยเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล หากสติเข้มแข็ง เราจะไตร่ตรองถึงผลกระทบต่อนักผู้อื่นและสังคม โดยไม่ถูวามตามแรงกดดันภายในหรือสิ่งเร้าภายนอก

2) สติในการประเมินผล ภายหลังจากการกระทำ สติจะทำหน้าที่ทบทวน (review) ว่าเหตุและผลที่เกิดขึ้นเป็นไปในทิศทางสร้างสรรค์หรือสร้างความเดือดร้อน

การประเมินเช่นนี้ช่วยให้ผู้กระทำเรียนรู้และปรับปรุงการตัดสินใจในอนาคตให้สอดคล้องกับหลักเมตตาธรรมและประโยชน์สุขส่วนรวม

ในจริยธรรมพุทธ เจตนาเป็นดังแกนกลางที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำ ขณะที่ “สติ” ทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบและประเมินทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการกระทำ เมื่อทั้งสององค์ประกอบนี้ดำเนินควบคู่กัน ผู้ปฏิบัติจะสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของคุณธรรมอันตั้งมั่นตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อทั้งตนเองและสังคม และพร้อมปรับเปลี่ยนแนวทางเมื่อพบว่าการกระทำใด ๆ อาจนำมาซึ่งความทุกข์หรือความขัดแย้งในวงกว้าง

การวิเคราะห์พลวัตแห่งอำนาจกับการเจริญสติ

ในสังคมมนุษย์ อำนาจเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการปกครองที่อำนาจทางการเมืองมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมและบริหารประเทศ อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของพุทธศาสนา อำนาจไม่ได้หมายถึงเพียงการบังคับบัญชา หรือการใช้กฎหมายเพื่อควบคุมประชาชนเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึง “บารมี” หรือคุณธรรมที่เป็นเครื่องนำทางให้ผู้ปกครองได้รับการยอมรับจากประชาชนด้วยศรัทธา ไม่ใช่ด้วยความกลัว ซึ่งรูปแบบการใช้อำนาจกับบารมีจะพบได้ในประเด็น ดังนี้

1. บริบทของความขัดแย้งและการใช้อำนาจในทางการเมือง ข้อพิจารณาถึงความขัดแย้งนี้มาจากรูปแบบการใช้อำนาจ โดยจะมีการพิจารณาดังนี้

1) การตัดสินใจแบบวู่วามและขาดความยั้งคิด เมื่อผู้มีอำนาจขาดสติ อาจตัดสินใจด้วยอารมณ์หรือแรงกดดันทางการเมืองชั่วขณะ ส่งผลให้เกิดการดำเนินนโยบายที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว ตลอดจนละเลยมิติทางจริยธรรมและผลประโยชน์ของกลุ่มผู้อ่อนแอในสังคม

2) การสร้างอคติและความเกลียดชัง การขาดการระลึกรู้ที่เท่าทันสภาวะอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น เปิดโอกาสให้เกิดการใส่ร้ายป้ายสีหรือปลุกปั่นความกลัว ซึ่งเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่หวังผลทางอำนาจ แต่กลับกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายที่รุนแรงยิ่งขึ้น

3) การใช้อำนาจโดยมิชอบ ในกรณีที่ผู้มีอำนาจไม่สามารถควบคุมตนเองได้หรือขาดจริยธรรมรองรับ การเบียดเบียน หรือแม้แต่คอร์รัปชันมักเกิดขึ้นได้ง่าย เมื่อขาดการเจริญสติที่จะเตือนตนว่ากำลังละเมิดหลักความยุติธรรม สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน

ผลรวมของสถานการณ์เหล่านี้คือ พลวัตแห่งอำนาจกลายเป็นเครื่องมือแข่งขันเพื่อเอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม มากกว่าจะเป็นกระบวนการบริหารประเทศที่มีเหตุผล มีคุณธรรม และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองโดยรวม

การจัดความขัดแย้งระหว่างการใช้อำนาจและการใช้บารมี ในองค์กรหรือสังคมทั่วไป การบริหารจัดการความขัดแย้งเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่าง "การใช้อำนาจ" (Power) และ "การใช้บารมี" (Influence) ซึ่งทั้งสองแนวทางนี้มีลักษณะและผลกระทบที่แตกต่างกัน ผู้บริหารหรือผู้นำที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างการใช้อำนาจและการใช้บารมีได้อย่างเหมาะสม จะสามารถลดความขัดแย้งและนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้

การบริหารองค์กรจำเป็นต้องอาศัยทั้ง อำนาจ (Power) และ บารมี (Influence) ในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของสองแนวทางนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายในองค์กร

การใช้อำนาจ เป็นการควบคุมหรือบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม โดยอาศัยตำแหน่ง กฎระเบียบ หรืออำนาจตามโครงสร้างองค์กร ในขณะที่ การใช้บารมี เป็นการจูงใจให้ผู้อื่นคล้อยตามโดยอาศัยความน่าเชื่อถือและความสัมพันธ์ หากผู้นำใช้อำนาจมากเกินไป อาจก่อให้เกิดแรงต่อต้านและบรรยากาศการทำงานที่ตึงเครียด ในทางกลับกัน หากพึ่งพาบารมีมากเกินไป อาจทำให้ขาดความเด็ดขาดและประสิทธิภาพในการบริหาร (Kotter, 1985)

การจัดการความขัดแย้งระหว่างอำนาจและบารมีต้องอาศัย สมดุล โดยใช้ ภาวะผู้นำแบบผสมผสาน ซึ่งรวมการใช้อำนาจในกรณีที่จำเป็น และการใช้บารมีเพื่อส่งเสริมความร่วมมือ (Bass, 1990) นอกจากนี้ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วม และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมทั้งระเบียบวินัยและความสัมพันธ์ที่ดี จะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร (Hofstede, 1991)

2. การใช้สติในการตัดสินใจทางการเมือง เมื่อหลักเจริญสติถูกบูรณาการในขั้นตอนตัดสินใจทางการเมือง ผู้ตัดสินใจจะมีแนวโน้มตรวจสอบเจตนาและประเมินผลที่อาจเกิดขึ้นก่อนออกคำสั่งหรือนโยบาย ซึ่งนำไปสู่การใช้อำนาจที่รอบคอบและระมัดระวังมากขึ้น (Payutto, 1998) ผู้ออกนโยบายจะเปิดใจกว้างต่อมุมมองที่แตกต่าง ลดทอนความคิดแบ่งขั้วหรือการมอง “ฝ่ายตรงข้าม” เป็นศัตรู นำไปสู่การออกแบบกลไกการปกครองหรือวิธีการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่ครอบคลุมและเป็นธรรมยิ่งขึ้น

มีกรณีศึกษาของผู้นำองค์กรบางแห่งที่ใช้การฝึกสมาธิหรือเจริญสติเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน เช่น การตั้งเวลาเพื่อทำสมาธิสั้น ๆ ก่อนเข้าประชุมสำคัญ ทำให้ผู้บริหารสามารถเข้าใจปัญหาและรับฟังเพื่อนร่วมงานได้อย่างลึกซึ้งขึ้น ลดภาวะความตึงเครียดในที่ทำงาน และสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือแทนการแข่งขัน (Boyatzis & McKee, 2005) ในภาครัฐเอง การมีผู้นำหรือข้าราชการระดับสูงที่ใส่ใจในสมาธิและสติมักส่งผลกระทบในวงกว้าง กล่าวคือ นอกจากจะสร้างเสริมจริยธรรมในการใช้อำนาจแล้ว ยังสามารถเป็นแบบอย่าง (role model) ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและสังคมที่กำลังมองหาวิธีลดความขัดแย้งและสร้างความสงบภายใน การใช้อำนาจจึงเปลี่ยนจากการบังคับบัญชาแบบแข็งกระด้าง มาเป็นการสร้างพลังที่มีความยืดหยุ่นและเคารพในศักดิ์ศรีของทุกฝ่ายมากขึ้น (Dalai Lama, 2005)

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพลวัตแห่งอำนาจทางการเมืองมีความเกี่ยวพันอย่างแนบชิดกับระดับสติและจริยธรรมของผู้ใช้อำนาจ หากการใช้อำนาจขาดพื้นฐานด้านสติและเมตตาธรรม ความขัดแย้งย่อมปะทุและสร้างผลกระทบเชิงลบในวงกว้าง ในทางกลับกัน การเจริญสติช่วยปรับเปลี่ยนท่าทีต่อการแข่งขันทางการเมืองและส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล คุณธรรม และการเห็นแก่ประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม กล่าวได้ว่า ความเชื่อมโยงระหว่าง “อำนาจ” และ “การเจริญสติ” ในบริบททางการเมือง จึงมีศักยภาพในการพลิกโฉมวัฒนธรรมการเมือง ลดความขัดแย้ง และสร้างสังคมที่มีสันติภาพและความเป็นธรรมอย่างยั่งยืน

การทบทวนจริยธรรมการเมืองผ่านมุมมองพุทธปรัชญา

การพิจารณา “จริยธรรมการเมือง” ในมิติร่วมสมัยมักมุ่งเน้นไปที่หลักการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และความโปร่งใสในการบริหารบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองผ่านมุมมองของพุทธปรัชญา พบว่ามีปัจจัยด้าน “สติ” (Mindfulness) “เมตตา” (Compassion) และ “เจตนา” (Cetanā) ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการกำหนดแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับคุณธรรมพื้นฐาน และเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม ส่วนนี้จะอธิบายถึงการกำหนด “กรอบจริยธรรมการเมือง” ขึ้นใหม่ ภายใต้กรอบพุทธปรัชญา พร้อมวิเคราะห์บทบาทของผู้นำทางการเมือง ตลอดจนพิจารณาข้อจำกัดและความท้าทายที่อาจเกิดขึ้นในการนำนโยบายและแนวทางที่ยึด “สติ” มาใช้ในกระบวนการเมือง

1. เปรียบเทียบจริยธรรมการเมืองกระแสหลักกับจริยธรรมการเมืองในกรอบพุทธปรัชญา
จริยธรรมการเมืองกระแสหลัก (mainstream political ethics) ในโลกตะวันตกมักเน้นที่ “สัญญาประชาคม” (social contract) และหลักความยุติธรรม (justice) เช่น ความคิดของลิเบอรัลประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค (Rawls, 2005) ขณะเดียวกัน จริยธรรมการเมืองอาจถูกกำหนดโดยโครงสร้างสถาบันหรือนิติรัฐ (Weber, 1978) ซึ่งเน้น “ความชอบธรรมทางกฎหมาย” และ “ระบบตรวจสอบถ่วงดุล” (checks and balances)

ในมุมมองพุทธปรัชญา จริยธรรมทางการเมืองมิได้มุ่งเพียงการสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบปฏิบัติ หากยังเน้นไปที่มิติภายในของผู้ใช้อำนาจ โดยมี “เจตนา” (Cetanā) เป็นแกนกลางในการวัดคุณค่าทางจริยธรรม (Keown, 1992) และมี “สติ” (Mindfulness) เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่าการกระทำนั้นมุ่งตอบสนองผลประโยชน์ส่วนรวม หรือถูกขับเคลื่อนด้วยกิเลสและผลประโยชน์ส่วนตัว การกำหนดจริยธรรมการเมืองในกรอบพุทธปรัชญาจึงมองว่าความถูกต้องทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากปราศจากความชอบธรรมในมิติทางศีลธรรม (moral legitimacy) ที่เกิดจากความปรารถนาดีและสำนึกรับผิดชอบต่อผู้อื่น

แนวทางสร้างบรรทัดฐานใหม่ที่บูรณาการสติ (mindfulness) เข้ากับการตัดสินใจเชิงนโยบาย ดังนี้

1) การจัดวาระสาธารณะด้วยสติ: ในกระบวนการกำหนดนโยบาย (policy formulation) ควรฝึกให้ผู้เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เช่น คณะทำงานรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีเวลาประชุมและฝึก “สติ” ก่อนเริ่มต้นการอภิปราย เพื่อให้เปิดใจกว้าง ฟังเสียงจากหลายภาคส่วนอย่างรอบด้าน และหลีกเลี่ยงการตัดสินใจด้วยอคติทางการเมือง

2) การกำกับดูแลด้วยหลักเมตตาและกรุณา: รัฐสภาหรือหน่วยงานกำกับสามารถยึดหลักเมตตา (Mettā) ในการตรวจสอบนโยบายที่อาจสร้างผลกระทบเชิงลบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางในสังคม (Dalai Lama, 2005)

3) เครื่องมือวัดความยั่งยืนทางจริยธรรม: นอกเหนือจากการวัดผลทางเศรษฐกิจหรือการเงิน อาจเพิ่ม “ตัวชี้วัดเชิงคุณค่า” เช่น ระดับความไว้วางใจในชุมชน ความพึงพอใจต่อความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อสะท้อนภาพรวมของสุขภาวะทางจริยธรรม (Habermas, 1996)

การบูรณาการแนวทางดังกล่าวอาจช่วยให้กระบวนการนโยบายมีประสิทธิภาพและความชอบธรรมทางศีลธรรมมากขึ้น โดยการมองประชาชนและผลประโยชน์สาธารณะเป็นเป้าหมายสุดท้าย แทนการมุ่งรักษาหรือเพิ่มพูนอำนาจให้กับกลุ่มการเมืองใดกลุ่มการเมืองหนึ่ง

2. บทบาทของผู้นำทางการเมืองในการขับเคลื่อนอำนาจอย่างมีสติ เป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองในอุดมคติที่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสติและเมตตาธรรม ผู้นำทางการเมืองในอุดมคติ ตามแนวคิดพุทธปรัชญา ควรเป็นผู้ที่มี “สติ” (Mindfulness) และ “เมตตาธรรม” (Compassion) เป็นรากฐาน โดยอาจจำแนกเป็นคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1) มีเจตนาบริสุทธิ์เพื่อส่วนรวม: ผู้นำควรตระหนักว่าอำนาจเป็นเพียงเครื่องมือในการบรรลุ “ประโยชน์สุขของประชาชน” ไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนตัวหรือพรรคการเมือง (Payutto, 1998)

2) สื่อสารอย่างสร้างสรรค์และโปร่งใส: ผู้นำที่มีสติจะฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) และสื่อสารโดยเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เห็นต่าง ลดการแบ่งขั้วและยับยั้งให้เกิดความขัดแย้ง

3) ความกล้าหาญทางจริยธรรม (Moral Courage): แม้ว่าบริบททางการเมืองมักเต็มไปด้วยแรงกดดัน แต่ผู้นำอุดมคติจะมีจิตใจมั่นคงเพียงพอที่จะตัดสินใจบนพื้นฐานของคุณธรรมและผลประโยชน์สาธารณะ แม้จะสวนทางกับกระแสหรือผลประโยชน์ส่วนตัว

ตัวอย่างที่มีการอ้างอิงบ่อยครั้งคือการเคลื่อนไหวของ มหาตมะ คานธี (แม้ว่าจะไม่ใช่ผู้นำในพุทธศาสนา แต่มีการผสมผสานแนวคิดอหิงสาและสมาธิ) ซึ่งยึดหลักการไม่ใช้ความรุนแรงและการประท้วงด้วยสันติวิธี จนประสบความสำเร็จในการปลดปล่อยอินเดียจากการปกครองของอังกฤษ (Dalai Lama, 2005) กรณีนี้สะท้อนว่า ผู้นำที่เน้นคุณธรรมและสำนึกในความทุกข์ยากของประชาชนสามารถพลิกโฉมการเมืองด้วยแนวทางสันติได้อย่างยั่งยืน

ในโลกปัจจุบัน มีผู้นำองค์กรหรือภาคธุรกิจบางคนประยุกต์ “เมตตาภาวนา” (Loving-kindness Meditation) ร่วมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เคารพความเป็นมนุษย์ ลดการแข่งขันที่ดุเดือดเกินความจำเป็น และมุ่งสร้างประโยชน์ร่วมกัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าจริยธรรมแบบพุทธไม่ได้จำกัดเพียงในวัดหรือวงการศาสนา แต่สามารถใช้เป็นกรอบอ้างอิงในระบบบริหารและการเมืองได้เช่นเดียวกัน (Boyatzis & McKee, 2005)

3. วิเคราะห์มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่มีผลต่อการบังคับใช้อำนาจ แม้การเจริญสติจะมีประโยชน์ในเชิงคุณธรรมและการลดความขัดแย้ง แต่ก็อาจเผชิญอุปสรรคและความท้าทายในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1) ข้อกฎหมายและระบบราชการ: โครงสร้างทางกฎหมายบางอย่างอาจไม่เอื้อต่อการบูรณาการแนวคิดเจริญสติ ตัวอย่างเช่น กระบวนการนิติบัญญัติที่เร่งรัดให้ต้องออกกฎหมายภายในกรอบเวลาที่จำกัด การขาดเวทีถกเถียงทางสังคมอย่างลึกซึ้งเป็นอุปสรรคต่อการวางนโยบายแบบไตร่ตรอง

2) วัฒนธรรมองค์กร: ในบางสังคม อาจมีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับ “ผลลัพธ์” (performance) มากกว่ากระบวนการ ทำให้การฝึกสติหรือการใช้เวลาสะท้อนความคิดถูกมองว่าไม่เร่งด่วนและไม่ตอบโจทย์เป้าหมายเชิงปริมาณ (Nye, 2008)

3) แรงต้านจากกลุ่มผลประโยชน์: การออกนโยบายที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนใหญ่ของประชาชน อาจขัดแย้งกับผลประโยชน์ของกลุ่มทุนหรือผู้มีอิทธิพลทางการเมืองบางกลุ่ม ซึ่งอาจพยายามสกัดกั้นหรือบิดเบือนกระบวนการตัดสินใจ

ในสังคมโลกาภิวัตน์ (globalization) ปัจจัยทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพลวัตทางการเมือง เช่น การแพร่กระจายของโซเชียลมีเดียทำให้การรวมตัวเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว หากปราศจากสติ ในการใช้อำนาจเพื่อตรวจสอบข้อมูล

หรือเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลบิดเบือน (fake news) อาจขยายตัวและกระตุ้นความขัดแย้งได้อย่างรวดเร็ว (Habermas, 1996)

นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีที่มีการแข่งขันสูงอาจทำให้กลุ่มผู้มีอำนาจไม่เต็มใจสูญเสียโอกาสในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน แม้จะแลกมาด้วยการลดทอนหลักจริยธรรมก็ตาม เมื่อบริบทเช่นนี้หลอมรวมกับโครงสร้างสังคมที่เหลื่อมล้ำ ผู้ใช้อำนาจที่ขาดสติและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอาจยิ่งตอกย้ำความรุนแรงและความอยุติธรรมในสังคม

โดยภาพรวม การกำหนดจริยธรรมการเมืองผ่านเลนส์พุทธปรัชญาต้องอาศัยการบูรณาการ “สติ” และ “เมตตา” เข้าไปในกระบวนการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้อำนาจให้คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แม้จะเผชิญอุปสรรคจากข้อกฎหมายหรือค่านิยมเชิงองค์กร บทบาทของผู้นำทางการเมืองที่มีสติและเมตตาธรรมจึงเป็นหัวใจในการสร้างบรรทัดฐานใหม่ที่จะขับเคลื่อนไปสู่ความรับผิดชอบและความยั่งยืนทางการเมือง ด้วยการวางรากฐานจริยธรรมเชิงลึกในระดับปัจเจก จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับโครงสร้างอย่างแท้จริง

บทสรุป

การใช้อำนาจทางการเมืองในบริบทปัจจุบันมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งและปัญหาด้านจริยธรรม การขาดคุณธรรมในการใช้อำนาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ด้วยเหตุนี้หลักพุทธปรัชญา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “การเจริญสติ” จึงถูกนำมาพิจารณาในฐานะเครื่องมือที่สามารถลดทอนความขัดแย้งและส่งเสริมการใช้อำนาจอย่างมีเหตุผลและคุณธรรม

หลักเจริญสติจากพุทธศาสนามุ่งเน้นให้บุคคลตระหนักรู้ถึงอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมของตนเอง โดยช่วยลดอคติและแรงขับทางอำนาจที่เกิดจากกิเลส เมื่อประยุกต์ใช้ในบริบทการเมือง ผู้นำที่มีสติสามารถควบคุมตนเอง ลดการตัดสินใจที่เร่งรีบ และใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ ซึ่งช่วยเสริมสร้างระบบการบริหารที่ตั้งอยู่บนหลักความชอบธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม

ในทางตรงกันข้ามกับอำนาจที่ได้มาด้วยการบังคับ บารมีในพุทธศาสนาเน้นคุณธรรม เช่น ปัญญา ศีล และเมตตา ซึ่งนำไปสู่การยอมรับโดยสมัครใจ การบริหารอำนาจด้วยบารมีจึงมีศักยภาพในการลดความขัดแย้ง และสร้างเสถียรภาพทางการเมืองที่ยั่งยืน ผู้นำที่อาศัยหลักเจริญสติจะสามารถสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ ลดการใช้อำนาจในทางมิชอบ และเสริมสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่มีจริยธรรม

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ยังเผชิญข้อจำกัด ทั้งในด้านโครงสร้างกฎหมาย วัฒนธรรมองค์กร และแรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมผ่านการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีสติและมีเมตตาธรรม พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการแสวงหาอำนาจเพียงเพื่อกลุ่มตน

โดยสรุป บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการหลักเจริญสติในกระบวนการใช้อำนาจสามารถช่วยปรับสมดุลพลวัตทางการเมือง ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างระบบการบริหารที่มีคุณธรรม การ

ใช้อำนาจโดยอาศัยหลักสติและบารมีสามารถนำไปสู่ความไว้วางใจของประชาชน และสร้างรากฐานที่มั่นคงสำหรับการเมืองที่โปร่งใส เป็นธรรม และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก.
- สมชาย สันติพิทักษ์. (2560). *การเจริญสติในบริบทการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สันติธรรม.
- Bhikkhu Bodhi. (2011). *The Noble Eightfold Path: Way to the End of Suffering*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Boyatzis, R. E., & McKee, A. (2005). *Resonant Leadership: Sustaining Yourself and Connecting with Others Through Mindfulness, Hope, and Compassion*. Boston: Harvard Business School Press.
- Dalai Lama. (2005). *The Universe in a Single Atom: The Convergence of Science and Spirituality*. New York: Morgan Road Books.
- Della Porta, D. (2000). Social capital, beliefs in government, and political corruption. In S. J. Pharr & R. D. Putnam (Eds.), *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* (pp. 202–228). Princeton: Princeton University Press.
- Dobel, J. P. (1990). Integrity in the public service. *Public Administration Review*, 50(3), 354–366.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. (C. Gordon, Ed.). New York: Pantheon.
- Garfield, J. L. (2015). *Engaging Buddhism: Why It Matters to Philosophy*. New York: Oxford University Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Hobbes, T. (1651/1998). *Leviathan* (J. C. A. Gaskin, Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Keown, D. (1992). *The Nature of Buddhist Ethics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Locke, J. (1690/2003). *Two Treatises of Government* (P. Laslett, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukes, S. (2005). *Power: A Radical View* (2nd ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Machiavelli, N. (2006 [1532]). *The Prince*. (2nd ed.). London: Penguin.
- Nyanaponika Thera. (1962). *The Heart of Buddhist Meditation*. Kandy: Buddhist Publication Society.

- Nye, J. S. (1997). *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*. New York: Longman.
- Payutto, P. A. (1998). *Buddhadhamma* (Rev. ed.). Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Rawls, J. (2005). *Political Liberalism* (expanded ed.). New York: Columbia University Press.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salzberg, S. (2011). *Real Happiness: The Power of Meditation*. New York: Workman Publishing.
- Thompson, D. F. (1995). *Ethics in Congress: From Individual to Institutional Corruption*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. (G. Roth & C. Wittich, Eds.). Berkeley: University of California Press.